

ÚVOD

Historik zabývající se počátky feudalismu v západní Evropě nemůže si nikterak stěžovat na nedostatek předcházejících prací, které tak či onak přispěly k objasnění složité problematiky tohoto období. Ba je možno říci, že málokterému problému bylo věnováno tolik pozornosti. Věc tato je plně pochopitelná, protože právě údobí zlomu, přerodu, krize, údobí, v němž se rodí vztahy nového společenského řádu, jsou thematem nejpřitažlivějším. Marxistická historiografie musí mít dnes na objasnění celého tohoto procesu tím větší zájem, protože jedním z jejích hlavních úkolů je zjistit všeobecné i zvláštní zákonitosti přechodu od jedné společenskoeconomické formace k druhé. V našem případě je však nutno konstatovat, že marxistický výklad stojí teprve na samém počátku. Ne že by nebyly známy všeobecné tendence vývoje – ty byly objasněny již klasiky marxismu-leninismu – ale to, co chybí, je detailní rozbor problematiky oněch souvislostí, ke kterým teorie musí dojít, jestliže vezme v úvahu i nový materiál a částečně i nové aspekty, které nemohly být klasikům známy.

Naše práce se vlastně zaměřuje k dvěma problémům. Jde v ní jednak o kvalifikaci dvou nejdůležitějších pramenů z oblasti jihoněmecké (*Lex Baiuvariorum* a *Lex Alamannorum*), jednak o bližší charakteristiku společenských poměrů Bavorska a Alamánie v 8. a první polovici 9. století. Při tom ovšem chápeme tyto otázky širě než v rámci regionální historiografie. Pokud jde o samy jihoněmecké zákoníky, snažíme se vytknout jejich postavení v rámci *Leges Barbarorum*, a pokud pojednáváme o vlastnických vztazích této epochy, chápeme je v celé komplexnosti, to jest ve spojitosti s třídní diferenciací a vznikem státu. Mimoto jak v prvním, tak v druhém případě chápeme celou problematiku naší práce jako příspěvek k analýze vzniku feudální společnosti vůbec. Je pochopitelné, že přitom používáme i srovnávacího materiálu z ostatních oblastí.

V práci jsme zaměřili zvláštní pozornost i na vnější rozbor pramenů. Snažili jsme se na jedné straně shrnout a soustředit všechno (počítajíc v to i metodické pokyny), co bylo pozitivně o daných pramenech zjištěno, na druhé straně jsme se pak snažili

přinést i nová hlediska a prověřit pod novými aspekty poznatky, které o samých pramenech máme k dispozici. Nechceme zde opakovat to, co již bylo bezpečně zjištěno dříve, nemáme ani v úmyslu podat celkový popis všech pramenů, protože ten by se nakonec rozrostl do šíře velké monografické práce a vcelku by zůstal tak či onak prací kompilační. Snažili jsme se především vypracovat hledisko, s nímž lze jediné k materiálu zákoníků přistupovat, snažili jsme se shrnout, zvláště pokud jde o zákoníky, listiny a formulářové sbírky, jednotným pohledem vše kladné, k čemu novodobá textová kritika dospěla, a pokusili jsme se vysvětlit důvody, proč se diplomatika přidržovala některých nesprávných, zato však stereotypně tradovaných názorů (např. na formulářové sbírky). Popis materiálu jsme zařadili jen tam, kde prameny, ať už jde o listiny, formuláře nebo o prameny narrativní, jsou v bezprostředním vztahu k problematice druhé části práce.

Hlavní kapitoly práce jsou zaměřeny na zkoumání společenských vztahů Bavorska a Švábska v době kodifikace zákoníků, které se nám z obou oblastí dochovaly. Máme-li uvést důvody, proč jsme tak učinili, řekneme asi tolik: Předně z málokteré oblasti se nám dochovalo tolik srovnávacího materiálu, s nímž možno údaje obsažené v zákonících konfrontovat. Za druhé tyto „jihoněmecké zákoníky“ se podstatně liší od ostatních barbarských zákoníků. (Intuitivně to postřehli již mnozí badatelé, např. Bruno Krusch. Vlastní důvod, proč tomu tak bylo, však zjištěn ještě nebyl.)

Tyto zákoníky jsou zajímavé především proto, že se jejich ustanovení shodují s listinami, že zákoníky jen všeobecněji, právně abstraktněji, zajišťují to, co se v listinách prosazovalo konkrétně. (Z oblasti středoněmecké máme sice tradičních listin nepoměrně větší množství, ty však jsou v rozporu co do obsahu se zápisy zvykového práva: v oblasti franského práva pak vlastních soukromých listin máme malý počet.) To vše činí půdu pro naše bádání ve vytčeném okruhu schůdnější.

Vcelku jsme se zaměřili i v hlavní části práce na tři navzájem související problémy. Na průzkum funkce tradice, beneficia a prekarie, na analýsu třídní diferenciaci a na objasnění procesu vzniku státu. Všechny tři problémy tvoří vlastně jednotný celek. Shrnujeme je pod jedním názvem jako studie k vývoji vlastnických vztahů, poněvadž tento ústřední bod, na který se marxistická historiografie především musí soustředit, zahrnuje v sobě všechny podstatné rysy v této práci vytčené. Nelze si totiž představit, že by se otázka vlastnických forem mohla řešit bez rozboru třídní diferenciaci, že by se snad marxistický historik mohl spokojit jen s vnějšími znaky vlastnických vztahů. Ukáže se, že při některých rozbořech budeme muset v jednotlivých kapitolách anticipovat i to, co bude blíže objasněno v kapitolách následujících (např. nemůžeme se vyhnout při rozboru funkce tradice otázce, kdo byli jejich nositelé, ke které třídě patřili). Začínáme-li studium vlastnických forem rozbořem vnějších znaků (kapitola o tradici a beneficiu) a jdeme-li teprve potom k podstatě vlastnických vztahů, to jest k třídní diferenciaci, děje se tak hlavně proto, že vycházíme z předpokladu: a) Historická metoda se vyvíjí spolu s obsahem, tj. závisí konec konců na pramenech, které se nám z té či oné doby uchovaly; hlavním zdrojem poznání

vlastnických vztahů jsou tradiční listiny, a proto je nutno vyjít z jejich rozboru, z jejich terminologie, a co dále, je třeba zjistit i jejich funkci. Jedině tak se dá odpovédět na otázku, kdo byl subjekt vlastnických vztahů, kdo ony dispozice movitostmi a nemovitostmi prostřednictvím tradičních listin prováděl. b) Je nutné postupovat od jevové stránky k podstatě a tou podstatou jsou nám třídní poměry. Na základě jejich rozboru si můžeme opět postavit otázku „jevové stránky“, se kterou jsme se setkali napoprvé.

V závěrečné kapitole zkoumáme pak proces vzniku státu u Alamanů a Bavorů. Nejde zde o vypsání vnitřní historie obou teritoriálních celků, nýbrž se dotýkáme bezprostředně vnějších historických dat jen tehdy, jestliže mají význam pro pochopení funkce státu v tomto období.

Závěrem bychom chtěli říci něco k srovnávací metodě, které používáme, vytyčit zásady, jimiž jsme se snažili zvláště v druhé části své práce řídit. Srovnávací metoda není v právní historiografii ničím novým. Naopak lze říci, že od počátku minulého století stála v popředí všech děl klasické germanistiky, která zdůrazňovala, že údobí raného feudalismu v západní Evropě je nutno chápat jako celek a že je tedy možné nejen srovnávat jednotlivé údaje – tu měla na mysli především údaje zákoníků –, nýbrž i rekonstruovat všeobecné právní pojmy. Tuto zásadu vyslovil plně již Savigny v předmluvě ke svému ústřednímu spisu a prakticky využil této metody s jistými obměnami Eichhorn. V polovině století pak zvláště pod vlivem nových pozitivistických metod, které se prosazovaly v buržoasní historiografii, neobyčejně se rozšířil okruh platnosti a možnosti aplikace srovnávací metody. Začaly se především hledat analogie s jinými národy. Nelze říci, že by všeobecné koncepce, které takto vznikly, byly vždy náležitě podloženy pramenným materiálem. V tom byla slabina pozitivisticky orientované historiografie a tento nedostatek umožnil útok proti srovnávací metodě vedený z počátku z posic novorankovců (Below, Dopsch), později z posic škol vycházejících ze širších duchovně orientovaných schémat (E. Troeltsch). Boj proti srovnávací metodě znamenal na počátku 20. století pro buržoasní historiografii totéž co boj proti zákonitostem (ztotožnění to konec konců nebylo oprávněno).

Je nyní otázka, jak se postavíme k srovnávací metodě z hlediska marxismu. Můžeme si především uvědomit, že srovnávací metoda nám není dotud platná, dokud postrádáme vědecky podložený obraz vývoje lidské společnosti, k němuž se nemůžeme dopracovat jen srovnáním, protože to může přinést řadu příkladů, umožnit řadu analogií, ale naprosto není s to vysvětlit nám důvod existence nebo neexistence jistých společenských tendencí. Marxistická dialektika správně upozorňuje, že srovnání patří do oblastí jevů a nepostihuje podstatu. Jednoduše řečeno, příklad není zdůvodnění. Na druhé straně je však jasné, že analýsa jevů z oblastí, kde jsou pro analýsu lepší materiálové předpoklady, může nám pomoci k pochopení obdobných jevů v oněch oblastech, kde materiál je zachován v mnohem neúplnější podobě. Zpětné srovnání pak objasní velmi často mnohé stránky ve skupině první. Je nutno

se ovšem vyvarovat toho, abychom nezůstali jen u vnějších znaků, např. terminologických shod, nahodilých obrátů a pod. Musíme si být vědomi toho, že ten či onen jev je vklíněn do širší souvislosti a vedle toho společného, co sdílí s podobnými jevy z ostatních oblastí, má i své vlastní osobitosti, že vedle rysů opakovatelnosti obsahuje i rysy neopakovatelnosti – jedinečnosti. Tak se vyvarujeme oněch nivelizačních tendencí, do nichž upadla právní škola klasického období, a pochopíme, že rekonstrukce všeobecného typu z různých právních pramenů (vezměme např. pojem *ingenuus*) má sice své oprávnění, ale na druhé straně může sloužit maximálně jako prostředek pro pochopení konkrétního historického jevu, k vystižení jeho specifických, všech jeho stránek v dané historické situaci.